

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЇЇ ПРАЦІВНИКІВ

Розглядаються питання безпеки діяльності організації та особистої безпеки їх співробітників, в тому числі діяльність яких пов'язана із підвищеним професійним ризиком. Наведені складові безпеки організації.

Ключові слова: безпека, безпека організації, особиста безпека працівників.

Рассматриваются вопросы безопасности деятельности организации, а также личной безопасности ее сотрудников, в том числе деятельность которых сопровождается повышенным профессиональным риском. Приведены составляющие оценки безопасности организации.

Ключевые слова: безопасность, безопасность организации, личная безопасность сотрудников.

Text for the questions of safety of activity of organization are examined the article, and also to the personal safety of her employees, including activity of that is accompanied by enhanceable occupational take. Criteria over of estimation of safety are brought organization.

Key words: safety, safety of organization, personal safety of employees.

Визначаючи суспільство як сукупність людей, які живуть в умовах безпеки, можна констатувати, що в певний період держава, створена як знаряддя безпеки для суспільства, почала піклуватися і власною безпекою. Отже, поряд із забезпеченням безпеки особистості виникає необхідність створення дієвих нормативно-правових механізмів формування культури суспільної безпеки, а саме безпеки організації (підприємства, установи), а також особистої безпеки її співробітників.

Базовими поняттями, що розкривають суть окресленої проблеми, виступають: безпека людини, безпека організації (підприємства, установи), особиста безпека працівників.

Із проголошенням у 1991 р. незалежності Україна досягла певного поступу в розвитку демократичної правової держави. У Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.¹ і зверненні Верховної Ради України «До парламентів і народів світу» від 5 грудня 1991 р.² проголошувалося, що нова демократична держава ставить собі за мету реально забезпечити права і свободи людини та зобов'язується суворо дотримуватися загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Право працівника на безпечні умови праці носить, перш за все, конституційний характер. У ст.43 Конституції України зазначається, що кожен має право на належні безпечні та здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. З точки зору нормативного закріплення поняття про належні та безпечні умови праці, слід зауважити, що основними міжнародно-правовими актами у сфері регламентації вимог безпеки та здоров'я під час трудової діяльності є: Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права³, Європейська соціальна хартія (переглянута)⁴, де встановлюється обов'язок держав щодо визнання права кожного на справедливі та сприятливі умови професійної діяльності, включаючи, зокрема, умови роботи, що відповідають вимогам безпеки та гігієни, закріплюється право на безпечні та здорові умови праці.

Для усвідомлення сучасного змісту поняття терміна «безпека» автору видається доцільним з'ясування становлення та розвитку його розуміння та вживання з моменту його виникнення, тобто з точки зору історичного підходу.

Дослідження безпеки людини як одного з основних напрямів держави, здійснювали такі мислителі минулого, як Н. Макиавеллі, Т. Гоббс, Ш.Л. Монтеск'є та інші. У центрі їхньої уваги були взаємовідносини між правителями, населенням і державою, пов'язані з забезпеченням безпеки. Вони розглядали останню в тісному зв'язку з діяльністю держави, оскільки вважали, що вона може бути гарантована лише державою, за допомогою створених нею для цього структур. Так, Т. Гоббс підкреслював, що безпека практично неможлива без держави та суспільства⁵. Сам же термін «безпека» вперше був використаний у 1190 р. і означав спокійний стан Душу людини, яка вважає себе захищеною від будь-якої небезпеки. Але цей термін у даному значенні використовувався до XVII–XVIII ст. Майже у всіх країнах домінує судження, згідно з яким пріоритетна ціль держави – загальний благоустрій і безпека. З цього часу термін «безпека» набув нового тлумачення як ситуації спокою, відсутності небезпеки (фізичної, моральної), а також матеріальні, економічні, політичні умови; відповідні органи й організації, які сприяють створенню даного положення⁶. Дане розуміння терміна «безпека» є актуальним і в наш час. Підтвердження цьому можна побачити, звернувшись до тлумачного словника С. І. Ожегова: «Безопасность – состояние, при котором не угрожает опасность, есть защита от опасности»⁷. Споріднене поняття виклав і В.І. Даль: «Безопасность – отсутствие опасности, сохранность, надежность»⁸.

Якщо абстрагуватися від конкретного виду безпеки, то її інтерпретація в сучасній науковій літературі досить різноманітна.

Наприклад, М.Д. Казаков визначає безпеку як динамічно стійкий стан по відношенню до несприятливих впливів і діяльність по захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз, по забезпеченню таких внутрішніх і зовнішніх умов існування, що гарантують можливість стабільного всебічного прогресу держави, суспільства й громадян. Це поняття, на справедливе зауваження дослідника, перетворилося в комплексне, міждисциплінарне й інтегративне, що відображає в даній якості життєво важливі інтереси розвитку особи, суспільства, держави⁹. Тут мабуть можна не погодитися з автором у тому, що він виступає занадто великим прихильником забезпечення безпеки людини й суспільства виключно через безпеку інститутів держави. Важко не погодитися з тим, що тільки міцна держава й сильна влада можуть бути гарантами природних прав людини, свободи й гідності особи. Однак влада може бути й причиною порушення цих прав і свобод, може сама стати небезпечною для людини й суспільства. У такій ситуації людина й суспільство можуть стати заручниками держави.

Найширше та найповніше, на думку автора, поняття безпеки визначила В.П. Васильовська: «Безпека – стабільний стан надійної захищеності життєво важливих (життя і здоров'я людини), законних і приватних інтересів людини, її прав, свобод та ідеалів, цінностей від протиправних зазіхань, загроз будь-яких шкідливих впливів (фізичного, духовного, майнового, інформаційного, соціального, економічного, політичного, екологічного, військового тощо) за умов збереження і розвитку людського потенціалу та підтримання ефективного стимулювання діяльності особи»¹⁰.

З огляду на зазначені підходи в цілому безпеку людини варто розглядати як загальною цінність, котра відповідає інтересам суспільства і громадян, тому що

вона є однією з постійних потреб, яка детермінована природними умовами життя людини, суспільства, людства. Звідси випливає, що ефективна діяльність держави та суспільства по створенню безпечних умов існування забезпечує нормальне безперешкодне і природне функціонування та розвиток суспільних відносин.

Якщо питання безпеки людини порушувалися ще в глибокій давнині, то проблемою безпеки організації та її працівників вітчизняні науковці почали цікавитися порівняно недавно. Така підвищена цікавість має досить логічне пояснення: в аспекті оцінки діяльності будь-якої організації (підприємства, установи), безпека її співробітників має ключове значення: чим повноцінніше вона реалізована, тим більшою мірою захищені всі інші блага, тим ефективніша діяльність самої організації. У той же час безпека працівників напряму залежить від стану захищеності самої організації (підприємства, установи).

Система безпеки організації (підприємства, установи) займає одну з провідних ролей, оскільки стабільне та ефективне функціонування, зростання економічного, виробничого потенціалу будь-якої організації (підприємства, установи) в умовах ринкових відносин багато в чому залежить від її надійності. Виділяють різні складові безпеки організації, зокрема: фінансові, інтелектуальні і кадрові, техніко-технологічні, політико-правові, інформаційні, екологічні, силові тощо. У науковій літературі безпеку організації (підприємства, установи) і всі її складові переважно прийнято об'єднувати під єдиним терміном «економічна безпека». Серед вітчизняних і зарубіжних вчених немає єдиного підходу до визначення терміна «економічна безпека». Водночас принципових розходжень щодо трактування змісту цієї категорії теж немає.

У науковій літературі виділяють два основних підходи до визначення економічної безпеки. Перший підхід базується на використанні поняття загрози. Другий підхід, запобігаючи використанню поняття загрози у визначенні безпеки, базується на економічних поняттях досягнення мети функціонування підприємства.

Найпоширенішим (з точки зору першого підходу) є визначення економічної безпеки як стану ефективного використання його ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) та існуючих ринкових можливостей, що дає змогу запобігати внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам) і забезпечити його тривале виживання і стійкий розвиток відповідно до обраної місії¹¹. Економічна безпека організації (підприємства, установи) розглядається в контексті правових, економічних і виробничих відносин, а також матеріальних, інтелектуальних, кадрових та інформаційних ресурсів, що виражають здатність організації до стабільного функціонування і захисту від майбутніх фінансових та інших загроз.

Другий підхід до визначення економічної безпеки найчіткіше окреслюється наступним визначенням: економічна безпека організації – це такий стан певного господарювання суб'єкта, за якого життєво важливі компоненти структури та діяльності підприємства характеризуються високим ступенем захищеності від небажаних змін¹². Варто зазначити, що у визначенні використовується не слово «загроза», а поняття «небажані зміни».

На основі аналізу наведених визначень можна зробити висновок, що безпека організації – це стан такої діяльності організації (підприємства, установи), при якому відсутні або знаходяться в допустимих межах ризику фінансових, кадрових, виробничих втрат, забезпечується стабільність функціонування організації

та діяльності її працівників у різних умовах. Отже, безпека організації (підприємства, установи) – це універсальна категорія, що відображає захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави і завершуючи кожним її громадянином.

Підтримання власної безпеки організації (підприємства, установи) є її основним завданням, що знаходить своє відображення через реалізацію наступних положень: захист законних прав та інтересів як самої організації (підприємства, установи) так і її співробітників; вироблення найоптимальніших управлінських рішень по вдосконаленню діяльності організації; захист співробітників у разі кризових ситуацій, пов'язаних з виробництвом; відшкодування збитків, завданих співробітникам, у зв'язку із виконанням професійних функцій; своєчасне виявлення можливих посягань щодо організації (підприємства, установи), а також її співробітників від джерел зовнішніх загроз; поліпшення правової захищеності усіх аспектів діяльності.

Доцільно підкреслити, що формування безпеки будь-якої організації (підприємства, установи) є справою індивідуальною, тому що залежить від рівня розвитку і структури його виробничої діяльності, ефективності її використання, кваліфікації кадрів, від стану навколишнього середовища, політичної та економічної ситуації в країні, ризикованості виробництва. Та зовсім неважко прослідкувати (з огляду на окреслені завдання), що основним критерієм захищеності організації (підприємства, установи) є критерій захищеності її співробітників. Важливість даного твердження, перш за все, постає в питаннях існування організацій, (підприємств, установ) діяльність яких пов'язана із підвищеним ризиком для працівників. Власне, Списки виробництв, професій і посад працівників, робота яких пов'язана з підвищеним нервово-емоційним та інтелектуальним навантаженням або виконується в особливих природних географічних і геологічних умовах та умовах підвищеного ризику для здоров'я, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997 р.¹³ Законодавче закріплення переліку такої категорії працівників говорить про важливість створення на відповідних організаціях особливої концепції, по забезпечуванню належного стану їхньої особистої безпеки під час виконання професійних обов'язків. Хочеться відмітити, що посилена увага з боку держави щодо осіб, діяльність яких пов'язана з підвищеним ризиком, безперечно, становить собою позитивну практику. Та незважаючи на всі переваги, на наш погляд, затверджені Списки все ж не є досконалими. Так, невіднесення до професій пов'язаних із підвищеним ризиком, діяльності правоохоронних органів є суттєвим недоліком, що потребує подальшого виправлення.

Такий висновок можна зробити, назвавши ряд причин, що слугують основою для подальшої класифікації і віднесення співробітників організації (підприємства, установи) до категорії таких, що працюють в умовах підвищеного ризику: робота в несприятливих географічних і геологічних умовах; робота пов'язана з екологічною та хімічною небезпеками; особливі санітарно-гігієнічні умови роботи; робота пов'язана із підвищеною вірогідністю травматизму або ж несе в собі інші загрози для життя та здоров'я; напружена робота з підвищеним нервово-емоційним та інтелектуальним навантаженням; діяльність пов'язана із постійними стресами. З переважною більшістю цих умов як раз і пов'язана повсякденна робота співробітників правоохоронних органів. Підвищена небезпека в діяльності правоохоронних органів випливає і зі специфіки службових обов'язків, що

відзначені в «Переліку робіт з підвищеною небезпекою»¹⁴. Згідно цього документа робота з підвищеною небезпекою є робота в умовах впливу шкідливих і небезпечних виробничих чинників або така, де є потреба в професійному доборі, чи пов'язана з обслуговуванням, управлінням, застосуванням технічних засобів праці або технологічних процесів, що характеризуються підвищеним ступенем ризику виникнення аварій, пожеж, загрози життю, заподіяння шкоди здоров'ю, майну, довкіллю¹⁵.

На державному рівні, особам що працюють в несприятливих, стресових, шкідливих, умовах, надається цілий ряд компенсацій і пільг, водночас держава перекладає основний обов'язок по забезпеченню особистої безпеки такої категорії співробітників на самого роботодавця. На думку автора, такий підхід є неприпустимим, і хоча не можна заперечувати, що найчастіше безпека організації залежить в першу чергу від самого керівника, все ж на рівні держави доцільно виробити дієвий механізм, який би максимально убезпечував виробничий процес на таких організаціях (підприємствах установах).

Отже, особиста безпека співробітника організації (в тому числі діяльність якої відбувається в умовах підвищеного ризику) являє собою комплекс управлінських заходів, що здійснюються як на державному рівні, так і в середині організації, покликани попередити й усунути потенційну небезпеку, а також зменшити негативні наслідки, пов'язані із професійною діяльністю працівника, до реально можливого мінімуму.

З урахуванням викладеного матеріалу, можна зробити висновок про те, що безпека діяльності організації та особиста безпека працівників буде відповідати поставленим до неї вимогам лише в разі ведення кропіткої роботи як з боку держави, керівництва, так і самого персоналу по неухильному впровадженню та виконанню всіх її складових елементів.

1. Декларація про державний суверенітет України // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – №31. – Ст. 429. **2.** До парламентів і народів світу: Звернення Верховної Ради України від 5 грудня 1991 р. // ВВР України. – 1992. – № 8. – Ст. 199. **3.** Міжнародний пакт про громадянські та політичні права // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам – Київ: Укр.–Америк. бюро захисту прав людини, 1996. – С. 9-19. **4.** Європейська соціальна хартія (переглянута 3 травня 1996 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua. **5.** Копан О.В. Соціальна безпека як об'єкт державної діяльності // Право України. – 2001. – № 5. – С. 27-28. **6.** Суббот А.І., Стаценко-Сургунова І.С., Жаров А.І. Забезпечення громадської та інформаційної безпеки – правовий аспект // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток наукових досліджень». – 2005. – С. 125-129. **7.** Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. – Мн.: «Азъ», 1994. **8.** Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. – Т. 1. — М.: «Русский язык», 1981. **9.** Казаков Н.Д. Безопасность и синергетика (опыт философского осмысления). – М., 1999. – С. 62-63. **10.** Васильковська В.П. Право людини на безпеку та конституційно-правовий механізм його забезпечення: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. – К., 2006. – С. 20. **11.** Іванюта Т.М., Заїчковський А.О. Економічна безпека підприємства. – К.: Центр навч. літ-ри, 2009. – С. 127. **12.** Гапоненко В.Ф., Беспально А.Л., Власков А.С. Экономическая безопасность предприятий. Подходы и принципы. – М.: Изд-во «Ось-89», 2007. – С. 98. **13.** Список виробництв, робіт, професій і посад працівників, робота яких пов'язана з підвищеним нервово-емоційним та інтелектуальним навантаженням або виконується в особливих природних географічних і геологічних умовах та умовах підвищеного ризику для здоров'я: Затверджений Постановою

вою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997 р. №1290 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 48. **14.** Там само. **15.** *Наказ* Держнаглядохоронпраці України № 15 від 26.01.2005 «Про затвердження Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та Переліку робіт з підвищеною небезпекою». – Ч. 1. – П. 1.7.